

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Irena Lipowicz

Warszawa, 30. I. 2014 ✓

V.5150.1.2014.GM

Pan

Bartosz Arłukowicz

Minister Zdrowia

Szanowny Panie Ministrze,

Z dużym zaniepokojeniem muszę stwierdzić, że informacje przekazane przez Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Zdrowia w piśmie z dnia 30 grudnia 2013 r. (nr: MZ-ZP-P-073-28413-1/MM/13), świadczą o **niezrozumiałym wycofaniu się resortu zdrowia z wcześniejszych deklaracji uznających konieczność zapewnienia należytej ochrony procesowej osób chorych psychicznie będących stroną postępowania w przedmiocie przymusowego umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym.**

W przywołanym piśmie wskazał Pan Minister, iż rozwiązania projektowane w ramach prac nad zmianą *ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego* (Dz. U. z 2011 r., Nr 231, poz. 1375 ze zm.), obejmują m.in. art. 48 ustawy, który powinien mieć charakter obligatoryjny w zakresie ustanowienia pełnomocnika procesowego przez sąd. Jednak przedstawiona w w/w piśmie treść projektowanych zmian nakazuje w tym zakresie wyrazić, w mojej ocenie, poważną wątpliwość. Jak wskazano, zmieniony przepis – cytując – „upoważni sąd do ustanawia¹ dla osoby, której postępowanie dotyczy bezpośrednio, adwokata lub radcy prawnego z urzędu, nawet bez złożenia wniosku, jeżeli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie za potrzebny”.

Nawet, jeżeli założyć, że wskutek omyłki pisarskiej treść w/w pisma miała wskazywać, że zmieniony przepis art. 48 *ustawy o ochronie zdrowia psychicznego* będzie stanowił, iż „sąd ustanawia” adwokata lub radcę prawnego dla osoby, której postępowanie dotyczy, to i tak trudno podzielić pogląd, że tego rodzaju zmiana faktycznie przesądzi o obligatoryjności ustanawiania pełnomocnika procesowego. Dalsza treść przepisu pozostawia bowiem w kształcie niezmiennym

¹ pisownia oryginalna (odczytano, jako <upoważni sąd do ustanawiania>).

dotychczasowe uznaniowe przesłanki do decyzji orzekającego sądu. Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 48 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego „Sąd może ustanowić dla osoby, której postępowanie dotyczy bezpośrednio, adwokata z urzędu, nawet bez złożenia wniosku, jeżeli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata w sprawie za potrzebny”.

Należy stwierdzić, iż ewentualna zmiana brzmienia przepisu z „sąd może ustanowić” na „sąd ustanawia”, przy pozostawieniu dotychczasowych uznaniowych przesłanek, będzie zmianą jedynie pozorną, nie wywołującą żadnych skutków procesowych w dotychczasowej praktyce sądowej. W judykaturze wypracowane zostało już bowiem stanowisko, iż pojęcie „może”, o którym mowa w art. 48 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego nie oznacza dowolności i powinno być rozumiane jako obowiązek sądu w sytuacji, gdy uczestnik postępowania ze wskazanych przyczyn nie jest zdolny do ochrony swoich praw w postępowaniu sądowym (vide: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. akt III CSK 222/12).

W toku dotychczasowej korespondencji podkreśliłam, iż nawet tak wypracowana wykładnia w/w przepisu nie gwarantuje należytej ochrony praw procesowych osób chorych psychicznie będących stroną postępowania w przedmiocie przymusowego umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym. Choroba psychiczna determinuje bowiem, w mojej ocenie, obowiązek ustawodawcy w szczególnym ukształtowaniu praw procesowych tych osób w toku postępowania w przedmiocie przymusowego umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym. Jest to tym bardziej uzasadnione, gdy weźmie się pod uwagę fakt, iż przymusowe umieszczenie osoby chorej psychicznie w szpitalu psychiatrycznym skutkuje czasowym pozbawieniem wolności, a tym samym stanowi istotną ingerencję w prawa i wolności osobiste, chronione konstytucyjnie. Zapewnienie osobie chorej psychicznie profesjonalnej pomocy prawnej, winno być – jak to już wcześniej wskazałam – gwarantowane, bez względu na subiektywną ocenę sądu.

Stanowisko to zostało pierwotnie w pełni podzielone przez Pana Ministra. W piśmie Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Zdrowia z dnia 17 lipca 2012 r., (znak pisma: MZ-ZP-P-073-23792-1/AB/12), zostałam poinformowana o uznaniu zasadności postulatu dotyczącego zmiany przepisu art. 48 w/w ustawy, pod kątem wprowadzenia **jednoznacznie obligatoryjnej ochrony praw procesowych osób z zaburzeniami psychicznymi**. W przywołanym piśmie zgodzono się, iż art. 48 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, w tym pozostawienie sądowi uznania, co do potrzeby ustanowienia pełnomocnika, ma charakter kazuistyczny i ocenny. Przedmiot rozważanego postępowania wymaga natomiast – jak stwierdzono – **zapewnienia osobie z zaburzeniami psychicznymi, która nie wyraziła zgody na przyjęcie i przebywanie w szpitalu, bezspornej ochrony jej praw**.

Powyższe stanowisko zostało następnie podtrzymane w piśmie Pana Ministra z dnia 22 lipca 2013 r. (nr MZ-ZP-P-073 -27013-1 /AJ/13).

Pomimo tych deklaracji oraz świadomości problemów wynikających z pozostawienia do uznania sądu decyzji o potrzebie ustanowienia pełnomocnika, przedstawiany obecnie kierunek projektowanych zmian utrzymuje w istocie dotychczasowe rozwiązanie. **Jedyna realna zmiana to zamiar objęcia brzmieniem przepisu także radców prawnych, przy czym jest to zmiana oczywista – gdyż dotychczasowe ich pominięcie stanowiło nieuzasadnioną dyskryminację². Przy obecnym kształcie projektowanych zmian główny problem pozostanie natomiast niezmienny. Nie można bowiem twierdzić, że wprowadza się jednoznacznie obligatoryjną i bezsporną pomoc dla tych osób, pozostając jednocześnie przy wcześniejszym rozwiązaniu uzależniającym w dalszym ciągu jej ustanowienie od oceny sądu.** Obligatoryjność powinna w tym przypadku oznaczać, w mojej ocenie, że przepis prawa w sposób jednoznaczny i bezwarunkowy stanowi, iż dla osoby, której postępowanie bezpośrednio dotyczy musi zostać ustanowiony adwokat lub radca prawny. Jako wzór tego rodzaju obligatoryjności można wskazać art. 79 § 1 pkt 3 *Kodeksu postępowania karnego*, zgodnie z którym w postępowaniu karnym oskarżony **musi mieć** obrońcę, jeżeli zachodzi uzasadniona wątpliwość, co do jego poczytalności.

Mając powyższe na względzie, na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. *o Rzeczniku Praw Obywatelskich* (Dz. U. z 2001 r., Nr 14, poz. 147 ze zm.), zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o przedstawienie stanowiska oraz **podjęcie działań, by projektowane rozwiązania prawne nie miały charakteru iluzorycznego, czy jedynie redakcyjnego, ale stanowiły rzeczywistą propozycję zapewnienia osobom chorym psychicznie skutecznej ochrony ich praw procesowych.**

Z powrotem

Jana Jipom

² Stanowisko w tym zakresie przedstawił także Minister Sprawiedliwości, który również stwierdził, iż przepis art. 48 *ustawy o ochronie zdrowia psychicznego* niezasadnie ogranicza możliwość ustanowienia pełnomocnika z urzędu jedynie spośród adwokatów (pismo z dnia 5 lipca 2012 r., nr DPrC-I-072-7/12/5).